

BALLA TIBOR

PRZEMYŚL VÉDELME

1914–1915

A 20. század őskatasztrófájának tartott Nagy Háború számos emlékezetes csatájának sorából mindenképpen kiemelésre méltó – tragikus befejezése ellenére – a przemysli erődrendszer védelmének története. A magyarokat több mint száz év távlatából is különösen sok emlék fűzi hozzá, hiszen a védők nagyobbik része 1914 őszétől 1915. március végéig magyar kiegészítésű (honvéd és népfelkelő) ezredekben küzdött falai között.

A Galícia középső részén található 40 000 lakosú Przemyśl stratégiailag fontos fekvésének köszönhető, hogy az 1850-es évektől megindult tábori, majd az 1878-ban elkezdett állandó erődítési munkálatok révén az Osztrák–Magyar Monarchia (a francia Verdun és a belga Antwerpen után egyben Európa harmadik) legjelentősebb erődrendszerének központjává vált, amely az orosz hadsereg egyik vélhetően fő előrenyomulási irányában, a San folyón átvezető hidakat védelmezte. A kiépítésnek jelentős lökést adott az 1878-ban kitört orosz–török háború, illetve az azt követő tíz évben a hadvezetés által rendelkezésre bocsátott 5,5 millió forint. Az erőd építési költségei összesen mintegy 52,5 millió koronára rúgtak.

Przemyśl az övvarak csoportjába tartozott, amely azt jelentette, hogy az erődítés övszerűen vette körül a megvédendő területet. Az első világháború kitörésekor az erőd három védelmi vonallal rendelkezett. Közülük csupán az összesen mintegy 150 km² területű várat körülvevő, 45 km hosszú övonal volt megfelelő mér-

A vár védelme végeredményben értelmetlen áldozat volt, amely a többszöri felmentési próbálkozás miatt még nagyobb dimenziót kapott. A felmentési kísérletekben az Osztrák–Magyar Monarchia katonái közül összesen 800 000 fő halt vagy sebesült meg, lett beteg, vagy került orosz hadifogságba.

Az első világháború kitörésekor a przemysli várban nem állomásozott védősereg, csupán néhány zászlóalj, amelyek az erődök őrségét adták.

Szeptember közepére a várban található lövegek száma kerekén 1000 db-ra nőtt, közülük 299 – közel egyharmaduk – elavult, 1861 mintájú ágyú volt, amelyek még fekete füstű lőporral működtek. Sok volt köztük a szintén elöregedett, 1875 mintájú 9 cm-es tábori ágyú, a modernekhez a 4 darab 1911 mintájú 30,5 cm-es mozsár, a 24 db 05 mintájú tábori ágyú tartozott. A 12, 15, 18 cm-es távolharc lövegek még 1861, 1880, 1894, 1896 mintájúak voltak. A néhány modern páncéltoronyba 1899 mintájú, gyorstüzelő 15 cm-es, valamint 1898 mintájú 24 cm-es tarackokat építettek be. Az erődvonal – modern délkeleti és északnyugati része kivételével – már alig volt korszerűnek mondható, berendezései és tüzérségi lövegei általában véve elavultak, akadályrendszerei gyengék voltak. Az erődök közül csak 12 állt ellen a 24 cm-es űrméretű mozsarak lövedékeinek. Az ennél nagyobb csőtármérvél rendelkező lövegek lövedékei ellen azonban már nem nyújtottak kellő biztonságot.

A békében elmaradt védelmi munkálatok elvégzésére 1914. augusztus 14–18. között 27 000, osztagokba szervezett munkás érkezett be, mintegy hatvan százalékuk magyar volt. Munkájukat, amely az övonal árkokkal, sáncokkal, lövegállásokkal és akadályokkal történő megerősítéséből, valamint raktárak, barakkok, istállók építéséből állt, a mozgósítás utáni 21. napon be kellett fejezniük. A munkákat szeptember 15-ére, még az első ostrom kezdete előtt elvégezték. Hét új köztes överődöt, 24 álláspontot, 50 km fedett lövészárkot, 200 új ütegállást készítettek, 1 000 000 méternyi drótkadályt és számos aknamezőt telepítettek. 1000 hektár erdőt irtottak ki, 21 helységet romboltak le az övonalban. Amikor az ellenség az erőd közelébe ért, az övonal legnagyobb részét már védhető állapotban találta.

Az „orosz gőzhenger” nyugati irányú továbbgördülése, vagyis a jelentős túlerőben lévő cári csapatok előrenyomulása 1914 szeptemberében visszavonulásra kényszerítette az addig sikeresen harcoló osztrák–magyar 1., 3. és 4. hadsereget, amelyek feladták Galícia keleti, valamint középső területeit, és a Kárpátok vonalára szorultak vissza. A véres leMBERGI csata után visszaözlő csapatokkal együtt 1914. szeptember 13-án került az erődbe a szegedi 23. honvéd gyaloghadosztály mint a vár főtartálya. A seregtest parancsnoka, fogarasi Tamásy Árpád altábornagy, egyben helyettes várparancsnok, attól kezdve a védelem lelke, valamennyi kitörési kísérlet irányítója volt. A Hadsereg-Főparancsnokság – amely szeptember 12-én hagyta el Przemyslt, és Neu-Sandecbe költözött – a Galíciában harcoló osztrák–magyar csapatoknak elrendelte a San és a Dunajec mögé történő visszavonulást, amelyek szeptember 16-án hagyták magára Przemyslt. A várost szeptember 17-től az Alekszej Bruszilov lovassági tábornok vezette 3. és 8. orosz hadsereg északról és délről közelítette meg, szeptember 26-án a bolgár származású Radko Dimitrijevič altábornagy vezette 3. orosz hadsereg teljesen körülzárta, majd elkezdődött első ostroma. A vár parancsnoka, Hermann Kusmanek von Burgneustädten gyalogsági tábornok azt a parancsot kapta, hogy a végéig tartsa az erődrendszert, és lehetőleg minél több ellenséges erőt kössön le. Az előtérállásokat – melyeket azért kellett elfoglalni és berendezni, nehogy az ellenség túlságosan megközelíthesse és lövethesse a várost – már a körülzáró orosz csapatok tüzében jelölte ki Tamásy altábornagy.

A vár helyőrsége ekkor a következő csapattestekből állt: a magyar királyi 23. honvéd gyaloghadosztály (2., 5., 7., 8. honvéd gyalogezredek) Tamásy altábor-

nagy vezetésével, a császári-királyi 93. Landsturm (osztrák népfelkelő) gyalogdandár Artur Kaltnecker vezérőrnagy irányításával, a magyar királyi 97. népfelkelő gyalogdandár Alfred Weeber vezérőrnagy parancsnoksága alatt, a császári-királyi 108. Landsturm gyalogdandár Alois Martinek ezredes vezetése alatt, a császári-királyi 111. Landsturm gyalogdandár Karl Waitzendorfer vezérőrnagy irányításával, továbbá a Wilhelm Nickl vezérőrnagy vezette csoport, amely 14 zászlóaljnyi Landsturm-alakulatot foglalt magába, továbbá a 3., 4., 6., 16. honvéd menetzred, a császári-királyi 35. Landwehr gyalogezred menetzászlóalja és öt Landsturm pótszászad. A felsorolt alakulatok 65 és fél gyalogzászlóaljat jelentettek, közülük 40 és fél volt népfelkelő alakulat. Ezenfelül még 7 lovasszászad, 4 tábori ágyús üteg, 43 vartüzérszászad, 48 népfelkelő tüzérsztag, 8 árkász század és különböző speciális alakulatok is a vár védőőrségéhez tartoztak.

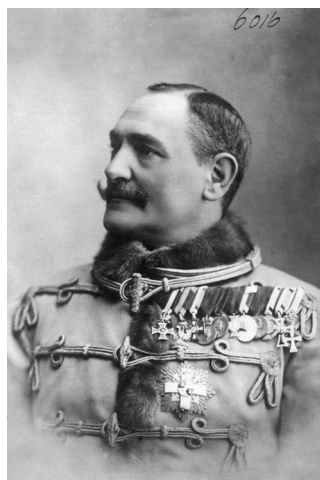
Az első ostrom idején összesen 131 000 katona és 21 000 ló tartózkodott az erődben. A háború idejére előírt háromhónapos raktári készletek csupán kenyérből és zöldségféléből álltak rendelkezésre, felszerelésből, lőszerből, benzintől nem, húsból és szénából csak 70 napra voltak elegendők. A városban maradt 18 000 civil élelmezését is a katonai raktárakból kellett megoldani. A tüzérség lövegeihez átlagosan 500, a 30,5 cm-es mozsarak mindegyikéhez csupán 75 lőszer állt rendelkezésre.

Az erődön belül a vasutat használták a csapatok veszélyeztetett helyekre történő szállítására. A lövegeket és a lőszeret főként tábori lóvasúttal vitték rendeltetési helyükre. A várban tartózkodó három léghajós osztag az ostrom idején jó szolgálatot tett a saját ütegek tüzérségi tüzének vezetésével.

Alfred Weeber vezérőrnagy, a VI. védőkörlet parancsnoka szeptember 25-én öt zászlóaljjal kitorést hajtott végre, elfoglalta és lerombolta Medyka községet. Tamásy altábornagy vezetésével szeptember 27-én 14 zászlóalj hajtott végre kirohanást Szybenica irányába.

Kusmanek várparancsnok október 2-án visszautasította Radko Dimitrijevič tábornoknak az erőd feladására vonatkozó követelését. Utóbbi leváltása után, immáron a Dimitrij Scserbacsov gyalogsági tábornok vezette, 100 000 fővel és 483 löveggel rendelkező ostromló seregére várt Przemyszl bevétele. Október 4-én a 23. honvéd gyaloghadosztály ezredei Rokietnica irányában törtek ki. Másnap a cáriak heves tüzérségi előkészítés után 4-5 hadosztállyal indítottak eredménytelen támadást az erőd keleti arcvonalaán lévő XIV. főerőd és a VI. védőkörlet ellen. Október 6-án az övonal délnyugati részét, a rá következő napon a délkeleti erődöket rohanták meg. Az I/1. Lysziczka-erődbe benyomult ellenséget a védők csak kézízüstában tudták kiverni. Azzal egyidejűleg a Siedliska-csoport erődjeit (I/2, I/5, I/6), valamint a XIV., XV. erődöket is megtámadták. Az oroszok és a védők egyaránt 3-4000 halottat, a támadók azonkívül még 300 foglyot is veszítettek.

A vár első ostroma – amelynek során a védők összesen 2000, a cáriak 20-25 000 fős veszteséget szenvedtek – azonban nem tartott sokáig. A Svetozar Boroevič gyalogsági tábornok vezette osztrák–magyar 3. hadsereg III. hadteste

Fogarasi Tamásy Árpád császári és királyi altábornagy, a przemysli vár parancsnokának helyettese

október 11-én a várból kitörő 23. honvédhadosztállyal együtt északon szétzúzta az orosz ostromgyűrűt, és felszabadította Przemyslt. A védősereg egy része bekapcsolódott a mozgóháborúba.

A város közelében zajló San menti csata folyamán a császári és királyi 3. és 4. hadsereg a vár élelmiszer- és lőszerkészleteiből sokat elhasznált, a sebesülteket is részben oda szállították. Az erődrendszer három hónapra elegendő élelmiszerkészlete két hónaposra apadt. Közben a vár védői sebtében elföldelték az orosz katonák hulláit, a munkások helyreállították az állásokat és a lövészárkokat, valamint a szétrombolt akadályokat.

A 23. honvédhadosztály a 3. hadseregnek alárendelve vett részt a Magieramagaslat körüli harcokban, és nagy veszteségeket szenvedett. További öt zászlóaljnyi gyalogság és 27 üteg is részese volt a harcoknak. Az időközben megindult orosz ellentámadás következtében a Monarchia hadseregei november 4-én megkezdték a visszavonulást, Przemysl ismét magára maradt.

November 8-án a Nyikolaj Szelivanov gyalogsági tábornok irányította 11. orosz hadsereg, amely szinte kizárólag tartalékhadosztályokból (északon és északnyugaton a 82. tartalékhadosztály, nyugaton a 9. lovashadosztály, délen a 81., keleten a 60. és 69. tartalékhadosztály) állt, gyűrűje bezárult a vár körül, megkezdődött Przemysl második ostroma. Annak kezdetén 131 000 katona (ebből 7000 sebesült, 1000 kolerás beteg), 30 000 civil (közülük 18 000 főt a katonai hatóságok láttak el), 2000 orosz hadifogoly és 21 500 ló rekedt a várban. A védősereg ugyanazokból az egységekből állt, mint az első ostrom idején, azonban Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok, osztrák–magyar vezérkari főnök a védőket még a Friedrich Kloiber vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló császári–királyi 85. Landwehr gyalogdandárral, valamint a császári és királyi 11. repülőszázaddal erősítette meg. A Przemyslben harcoló osztrák–magyar csa-

Orosz katonák rohama a védők állásai ellen

patok a külvilággal és a Hadsereg-Főparancsnoksággal a várban lévő rádióállomáson keresztül tartották a kapcsolatot.

A körülrzés során a védőrség 18 nagyobb kitörést hajtott végre, és kiváló példáját adta az „aktív” várvédelemnek. Azok következtében az orosz ostromlók gyalogsági ténykedésüket a minimálisra csökkentették, leginkább saját állásaik kiépítésére összpontosítottak. Bombabiztos támpontokat, állandó útegállásokat és srapelbiztos fedett árkokat készítettek. Az oroszok tulajdonképpen egy második erődvonalat hoztak létre a vár körül. Erőik gyors átcsoportosítását megkönnyítendő egy tábori vasutat is építettek.

November végén a cáriak sikertelen rohamot indítottak végre a IV. védőkörlet Na Gorach-Batycze elötérállásai ellen. December 18-án a Na Gorach-i állásba törtek be, a sikeres ellentámadást a védők 4000 fős veszteséggel hajtották végre.

1915 januárjában az oroszok – a kisebb gyalogsági összecsapásoktól eltekintve – csak tüzéséggel bombázták az erődrendszert. Februártól három nagy rohamot indítottak, és ennek eredményeként sikerült elfoglalniuk néhány kisebb elötérállást. Február 9-én nagyobb tüzéségi és sikertelen gyalogsági támadást hajtottak végre az ostromlók, amelynek célja az ostromgyűrű szorosabbra vonása volt, közben repülők a várost bombázták. Az osztrák–magyar pilóták nem bocsátkoztak harcba az ellenséggel. A III. védőkörlet katonái sikeres ellentámadást hajtottak végre. Március 13-án a Na Gorach-Batycze elötérállást az oroszok lerohanták, amely végleg a kezükön maradt. Március 20–21-én az ostromlók az egész övonal ellen támadtak, de azt a védők sikeresen visszaverték.

Az erődrendszer főtartalékát a 23. honvéd gyaloghadosztály képezte, annak katonái hajtották végre a nagyobb kitöréseket, mint pl. november 14-én 15 zászlóaljjal és 8 úteggel Tapin irányába. A november 20-án 14 zászlóaljjal és hét úteggel véghezvitt kitörésben 100 katona esett el, viszont 132 orosz foglyot ejtettek. December 8-án az osztrák–magyar 3. hadsereg támadásának támogatására törtek ki a honvédek 19 zászlóaljjal és 15 úteggel Pod Mazurami-Helicha irányába, és csak 10-én húzódtak vissza a várba. Az eredmény: 100 halott és 700 sebesült saját veszteség, 700 orosz hadifogoly. December 15. és 18. között a limanowa-lapanowi csata idején 24 zászlóaljjal, valamint 15 úteggel törtek ki a védők délnyugati irányba, és nem rajtuk múlt, hogy nem egyesülhettek a Przemysłtól mindössze kétnapi járásnyira jutott császári és királyi 3. hadsereg jobbszárnyával. 1000 fős saját veszteség mellett 232 orosz foglyot vittek magukkal a várba. A december 27–28-án lezajlott kitörésben 20 zászlóalj, továbbá 15 úteg vett részt, abban 724 osztrák–magyar katona esett el. Ezután lezárultak a nagyobb kitörések, állásharc alakult ki a védvonalakban.

A kitöréseknek végeredményben csak helyi jelentőségük volt, mivel az ellenség nem volt kénytelen erőket elvonni a Kárpátokban harcoló hadseregétől. Az ellenség nyugtalanítására, az ostromgyűrű szorosabbra vonásának megakadályozására viszont elegendőek bizonyultak.

Az eredetileg is szűkös élelmiszerkészletek csökkenése (a vár parancsnoksága november elején kenyérből 111, zöldségből 139, húsból 72, szénából 80 napra elegendő készletekkel rendelkezett) és az a körülmény, hogy az erődrendszer felmentése egyre valószínűtlenebbé vált, december elejétől maga után vont az élelmezési adagok csökkentését. December 10-ig minden katona naponta 50 dkg kenyeret vagy 40 dkg kétszersültet, reggelire feketekávé, rántott levest, ebédre 30 dkg marhahúst, 20 dkg főzeléket, este bablevest vagy rizst és hozzá egy húskonzervet kapott, azt követően már napi 30 dkg lóhús is szerepelt az ellátásban.

December 23. és január 6. között 8000 lovat vágtak le az élelmezés javítására. A kenyérlisztbe először korpát, majd falisztet kevertek, és az adagokat is csökkentették. 1915. január 15-től kezdve további 3500 lovat vágtak le, a civil lakosságtól lefoglalták az élelmiszerkészleteket, valamint a teheneket. A zöldségellátást az erődrendszer körül és a várban található kertekből kiásott 1200 tonna fagyott cukorrépával és marharépával, továbbá 10 tonna káposztával és pár száz mázsa krumplival javították. 1915. március 11-től már csak lóhúst ettek a katonák, elfogyott a kenyér és a zöldségféle is.

A rendszeres éhezés, az erőd területén található kutak fertőzöttsége, a katonák lerongyolódásával és a megfelelő téli ruházat hiányával párosulva a különböző betegségek, valamint a halálesetek folytonos növekedését okozta. Havonta 60-100 ember halt meg a teljes kimerülés és a fagyás következtében. A kolerát még az őszi felmentés idején hurcolták be a várba, és most folyamatosan szedte áldozatait. A betegek száma december 1-jén 4900, március 10-én 12 000 fő, a gyengélkedőké ugyanakkor 4700, illetve 7000 fő volt. Az ostrom utolsó napjaiban már 24 000 katona volt szolgálatképtelen. A védők 1915. március 10-ig összesen 1452 halottat és 3538 eltűntet veszítettek.

November 19-én leesett az első hó, és Hermann Kusmanek gyalogsági tábornok meleg alsóneműk készítését rendelte el a katonák számára a civilektől rekvirált kosztümökből, ruhákból, zászlókból. 6000 borjúbőr hátbőröndből mellényeket készítettek az őrködőknek. Az elrongyolódott egyenruhák és az elhasználódott bakancsok pótlása, illetve javítása is nagy nehézségekbe ütközött. A cipők megjavításához szükséges bőr hiányzott, ezért szükségmegoldásként fatalpú lábbeliket gyártottak.

A körülzárt városban virágzott a feketepiac, a cserekereskedelem és a prostitúció. A vendéglők, az éttermek és a kávéházak a szegényes választék ellenére általában tele voltak. Az árak az egekbe szöktek: 1914 októberében 1 kg marhahús két, 1915 januárjában 7-8 koronába, ugyanakkor 1 liter rum 4,5, illetve 20 koronába került. Március elején egy 25 dkg-os kenyérért már egy ezüstórát vagy 16-20 koronát kellett adni, egy liba januárban még 36, március elején már 70 koronába került.

A csapatok és a lakosság moráljának emelésére koncerteket, olvasóesteket, színházi előadásokat tartottak, ahol az emberek legalább néhány órára elfelejtették a várbéli szürke hétköznapokat. A kevésbé művelt legénység inkább cigány- és sramlizene mellett szórakozott. Kezdetben nagy érdeklődés mutatkozott a várparancsnokság által kiadott német és lengyel nyelvű *Haditudósítások*, valamint az 1914. október 4-től megjelent magyar nyelvű *Tábori Újság* tudósításai, hírei iránt, azonban ez 1915 márciusára már jelentősen alábbhagyott.

Kevésbé köztudott, hogy a városban pezsgett a magyar irodalmi élet. Az egyik magyar verseskötet a másik után hagyta el a nyomdát. A várban tartalékos utásztizedesként szolgáló Gyóni Géza *Lengyel mezőkön, tábornúz mellett* című kötete 1914 őszén egy hónap alatt 10 000 példányban kelt el, amelynek bevételét jótékonyossági célra fordították.

Az állásharcok idején a magyar képzőművészek is maradandót alkottak. Szódy Szilárd szobrászművész először az előtérállásban, majd a városban rendezett be műtermet, sok tiszt és katona plakettjét mintázta meg. (A vár egykori védőinek és hősi halottainak emléket állító, a budapesti Margit-híd budai hídfőjének déli oldalán álló, mancsát a szétlőtt ágyúállásra és a hadilobogóra helyező oroszlánt ábrázoló szobrot is ő készítette 1932-ben.)

Az osztrák–magyar hadvezetés időközben hatalmas erőket összpontosított a szorongatott helyzetben lévő Przemysl felmentésére. Az 1915. január végétől március közepéig tartó ún. kárpáti téli csata hadműveleteinek közvetlen célja az oroszok kiszorítása a Kárpátok előteréből és Galíciából, valamint az erődrendszer körüli cári ostromgyűrű feltörése volt. Az 1.–4. osztrák–magyar hadsereg támadását az újonnan létrehozott német Déli-hadsereg is támogatta. Dacára az iszonyúan magas emberveszteségeknek az áttörés kierőszakolása és a vár felmentése azonban nem sikerült. Március 15-én világossá vált, hogy az erődrendszer parancsnoka nem számíthat külső segítségre. Ebben a helyzetben Kusmanek gyalogsági tábornok, várparancsnok elhatározta, hogy minden fegyverfogható emberével (mintegy 39 000 fő) Lemberg irányába megkísérli a végső kitörést, amelyre március 19-én hajnalban került sor. A szegedi 23. honvéd gyaloghadosztály ezredei, a 97., a 108. Landsturm- és a Kloiber-dandár katonái 18 üteg támogatása mellett bátran törtek rá az ellenségre, azonban a túlerőben lévő és a meglepetésre alapozott támadást már felkészülten váró ellenség gyilkos géppuska és ágyútüzeiben óriási veszteségeket szenvedtek. A 23. honvédhadosztály délelőtt 11 órára 8500 főnyi ütközetlétszámának 68 százalékát elveszítette, a támadók összesen 6500 fős veszteséget szenvedtek.

Az utolsó kitörési kísérlet kudarca után, március 21-én döntés született Przemysl átadásáról. Az uralkodó engedélyével március 22-én hajnalban az osztrák–magyar tüzérség ellőtte minden meglévő lőszerét, hat órákor az erődöket, a raktárakat, a San hídjait, a rádióállomást, a lövegeket felrobbantották. A lovakat lelőtték, minden használható hadianyagot, fegyvert, lőszeret, járművet, telefonvonalat, vasúti berendezést megsemmisítettek, a meglévő szén-, benzin- és olajkészleteket elégették. Az átadás feltételeiről Alois Martinek ezredes, a 108. Landsturm gyalogdandár parancsnoka, valamint Ottokar Hubert alezredes, a várparancsnokság vezérkari főnöke tárgyalt Szelivanov orosz tábornokkal.

Március 23-án délelőtt az oroszok megkezdték a bevonulást a várba. A zömében magyarokból álló védősereg (9 tábornok, 93 törzs- és 2500 főtiszt, valamint 117 000 katona, közel 120 000 fő) hadifogságba került, közülük sokan ott is pusztultak el. A foglyok elszállítása a cári birodalom belsejébe 1915. április 8-ig tartott.

A cári alakulatok nem sokáig birtokolhatták a San menti várost és lerombolt erődjeit, mivel a hadiszerecse hamarosan a központi hatalmak oldalára szegődött. Az orosz fronton átütő hadászati sikert hozó, 1915. május 2-án végrehajtott gorlicei áttörés után a szövetséges német és osztrák–magyar csapatok június 3-án visszafoglalták Przemyslt. Az erődrendszer harmadik ostroma 6500 osztrák–magyar és német, valamint több tízezer orosz katona életébe került. A jelentőségét tulajdonképpen már elvesztítő várat ideiglenes hídfőként, tábori erődítésként építették ki. Az első világháború végéig Przemysl négy, súlyos sebesültek ápolására szakosodott kórházzal és számtalan raktárral rendelkezett, hadtápalakulatok állomásoztak ott, valamint egy hadifogolytábor is működött területén.

Az első világháborúban a teljesen körülzárt erődök közül Przemysl volt az egyetlen, melyet az ostromló fegyverrel nem, csak kiéheztetéssel tudott elfoglalni. A vár védelme mellett elsősorban politikai, valamint erkölcsi – és nem hadászati – szempontok szóltak. Harc nélküli feladása arra engedett volna következtetni, hogy az osztrák–magyar hadvezetés elveszítette a reményét arra vonatkozóan, hogy saját csapatai hamarosan ismételt előrenyomulásba kezdenek, továbbá kizárta az erődrendszer időbeni felmentésének lehetőségét. Ha a Monarchia katonai vezetése Svetozar Borojević gyalogsági tábornok, a császári és királyi 3. hadsereg parancsnokának tanácsát követve, 1914 novemberében feladja a várat, akkor az oroszok a romoknak nem vehették volna hasznát, viszont az osztrák–magyar tábori hadsereg 130 000 katonával erősödött volna meg. Az erőd a háború első fázisában teljesítette feladatát, mivel az 1914. szeptember 1–10. között lezajlott második leMBERGI csata után fedezte a császári és királyi hadseregek visszavonulását. Az első ostromot követő felmentés után is fontos szerepe volt: a környéken harcoló osztrák–magyar csapatokat ellátta élelemmel, lőszerrel, felszerelési tárgyakkal. A vár védelme végeredményben értelmetlen áldozat volt, amely a többszöri felmentési próbálkozás miatt még nagyobb dimenziót kapott. A felmentési kísérletekben az Osztrák–Magyar Monarchia katonái közül összesen 800 000 fő halt vagy sebesült meg, lett beteg, vagy került orosz hadifogságba.

■ IRODALOM

- Aggházy Kamill – Stefán Valér: *A világháború 1914–1918*. Országos Közművelődési Tanács, Bp., 1934.
- Balla Tibor: *Osztrák–magyar tábornokok orosz hadifogságban az első világháború idején*. Hadtörténelmi Közlemények 2012. 3. sz. 847–862.
- Bruszilov, Alekszej Alekszejevics: *A cár árnyékában*. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp, 1986.
- Czékus Zoltán: *Az 1914–18. évi világháború összefoglaló történelme*. Stádium, Bp., 1930.
- Deseő Lajos: *Az 1914–17. évi osztrák–magyar–orosz háború*. Könyv és Lapkiadó Vállalat, Debrecen, 1925.
- Feldmarschall, Conrad: *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918*. IV. Wien-Berlin-Leipzig-München, 1923.
- Forstner, Franz: *Przemysl: Österreich-Ungarns bedeutendste Festung*. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1987.
- Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle, Bp., 1933.
- Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*. Unter der Leitung von Edmund Glaise-Horstenau. I. Das Kriegsjahr 1914.
- Rauchensteiner, Manfred: *Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918*. Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 2013.
- Stone, Norman: *The Eastern Front 1914–1917*. Hodder and Stoughton. London-Sydney-Auckland-Toronto, 1975.
- Szabó László: *A nagy temető*. (Przemysl ostroma 1914–1915) Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1982.